

MATS BERGMAN

Bankernas lönsamhet

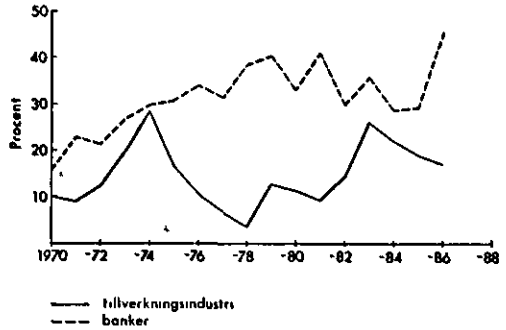
Ett sätt att identifiera en monopolbransch är att undersöka om vinsten i branschen är övernormal – dvs om avkastningen på investerat kapital är större än vad som motiveras av kapitalägarnas avkastningskrav och behov av riskkompensation. Vid praktiska tillämpningar av detta tillvägagångssätt har det visat sig att förvånansvärt få branscher uppvisat monopolistiska övrvinster. I Sverige har vi dock en bransch som föga uppmärksammat redovisat övernormal lönsamhet under en följd av år – banksektorn. Sedan Ingvar Carlssons angrepp på bankerna i februari i år har dessa visserligen hamnat i skottgluggen, men det man skjutit in sig på är framför allt de, som man hävdar, alltför höga kundavgifterna.

De svenska bankerna bör emellertid inte i första hand kritiseras för att de använder sig av kundavgifter, vilka, såsom påpekats av bankerna själva, har till uppgift att styra kundernas beteende. Det finns en tendens till att varje tjänst (och vara) som användaren inte behöver betala för överutnyttjas. Detta gäller såväl avgiftsfria kontouppgifter som tex den kostnadsfria rätten att använda miljön som mottagare av föreningar. Att bankerna med hjälp av avgifter motverkar denna tendens kan i sig vare sig anses principiellt felaktigt eller moraliskt klandervärt.

Kritiken bör i stället inriktas på det mer fundamentala förhållandet att bankernas vinster är "för stora". Från officiell statistik går det att utläsa att räntabiliteten på eget kapital inom den privata banksektorn under perioden 1970–87 i genomsnitt har varit drygt 30 procent. Detta är något mer än dubbelt så mycket som inom tillverkningsindustrin under samma period.

Fil kand MATS BERGMAN är doktorand i nationalekonomi vid Umeå universitet.

Figur 1 Avkastning på eget kapital före skatt i tillverkningsindustrin och i banksektorn, åren 1970–86.

Av *Figur 1* framgår att det framför allt är efter 1975 som bankernas vinster varit höga – under perioden 1975–87 har avkastningen på eget kapital varit 35 procent. Detta kan jämföras med 14 procent inom tillverkningsindustrin. Den vanliga, närmast slentrianmässiga, karaktäriseringen av vinster som "övervinster" synes här för en gångs skull motiverad.

Trots vissa skillnader i redovisningsprinciper mellan banker och industriföretag, måste man dra slutsatsen att den onormalt höga räntabiliteten (mer exakt mätt som resultat före extraordinära kostnader och intäkter [och före skatt], dividerat med eget kapital plus hälften av de obeskatade reserverna) kan uppnås endast genom att bankerna förmår upprätthålla en faktisk monopol- eller kartellstallning. Detta styrks av att de svenska storbankerna, vid en internationell jämförelse av bankernas lönsamhet, under senare år legat i den absoluta toppen. Intressant att notera är att bankerna genomgående redovisar räntabilitet på eget kapital *efter* skatt, medan övriga företag redovisar räntabilitet på eget kapital *före* skatt. Med denna korrigering ser avkastningstalen mer normala ut!

Problemet med bankerna är inte att de tar ut höga avgifter. Felet ligger djupare än så: på grund av en allt för liten konkurrens inom banksektorn förlorar bankernas kunder miljarder, varav höga kundavgifter endast utgör en del. Samtidigt kan bankernas ägare varje år glädjas åt vinster som med miljardbelopp överstiger vad som vore rimligt.